

ΣΤΗ ΣΙΓΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Ύστερα από αυτή τη γεμάτη κίνηση και δραστηριότητα περίοδο της ζωής του, ξαφνικά ο Κύριλλος εισέρχεται σε νέα και — θα μπορούσε να πει κανείς — απροσδόκητη φάση σιγής και απομόνωσης. Οι πληροφορίες του βιογράφου του, γι' αυτήν τη νέα τροπή των πραγμάτων στη ζωή του ήρωά του, είναι πενιχρές και συγκεχυμένες. Μας λέει: «Και πάλι, ύστερα από λίγο χρόνο, παραιτήθηκε απ' όλα της ζωής αυτής και κάθισε σ' έναν ερημικό τόπο, χωρίς μέριμνες, σε απόλυτη αυτοσυγκέντρωση, μην αναβάλλοντας τίποτε για αύριο, παρά μοιράζοντας τα πάντα στους φτωχούς...». Στη συνέχεια λέει ότι, ζώντας με έναν μόνο υπηρέτη, πέρασε μέρες στέρησης και φτώχειας. Και ενώ ζει έτσι, μέσα σ' αυτή την απομόνωση και αυτοσυγκέντρωση, ξαφνικά εμφανίζεται και πάλι στο προσκήνιο ο αδελφός του Μεθόδιος, αυτός που πριν από χρόνια είχε δεχτεί το αξίωμα του διοικητή σε κάποιο μέρος, όπου ζούσαν σλαβικοί πληθυσμοί. Τη φορά αυτή ο Μεθόδιος εμφανίζεται με διαφορετική ιδιότητα, του μοναχού σε κάποιο από τα πολλά μοναστήρια του όρους Όλυμπος της Βιθυνίας.

Αυτή η απροσδόκητη αλλαγή στη ζωή των δύο αδελφών αναπόφευκτα δημιουργεί ερωτηματικά σχετικά με τους λόγους που την υπαγόρευσαν. Ποιο γεγονός ήταν εκείνο που τους έκανε να εγκαταλείψουν απότομα την κρατική και εκπαιδευτική σταδιοδρομία και να αποσυρθούν, ο ένας στον μοναχικό βίο και ο άλλος στην απομόνωση και τη σιγή; Υπάρχει μια επιστημονική άποψη σύμφωνα με την οποία οι εξελίξεις αυτές στην ιδιωτική ζωή των δύο αδελφών δεν είναι ασύνδετες και άσχετες με τις γενικότερες αλλαγές στα κρατικά πράγματα του Βυζαντίου. Οπωσδήποτε, μετά την επιστροφή από το αραβικό χαλιφάτο, ο Κύριλλος θα συνέχισε να διδάσκει ιδιωτικώς, αλλά με κρατικό πάντοτε μισθό. Η κατάσταση αυτή θα κράτησε μερικά χρόνια, ώσπου το 855 ο προστάτης των δύο αδελφών, μέγας λογοθέτης Θεόκτιστος, έχασε τη ζωή του κατά τη διάρκεια συνωμοσίας που οργάνωσε σε βάρος του ο αδελφός της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, ο καίσαρ Βάρδας. Αυτός κατόρθωσε να απομακρύνει την αδελφή του από την εξουσία και να αποκτήσει απόλυτη την εύνοια και εμπιστοσύνη του ανεψιού του, δηλαδή του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ'. Αυτό είχε ως συνέπεια για τους δύο Θεσσαλονικείς αδελφούς, που είχαν την αμέριστη υποστήριξη του Θεόκτιστου από τα νεανικά τους χρόνια, να βρεθούν χωρίς προστάτη, έκθετοι στους κινδύνους που τους δημιουργούσε το προηγούμενο αυτής της προστασίας. Ύστερα από τον θάνατο του Θεόκτιστου, ή έχασαν τις θέσεις τους ή έσπευσαν να τις εγκαταλείψουν μόνοι τους από τον φόβο ότι θα έπεφταν στη δυσμένεια του νέου καθεστώτος.

Είναι πιθανό όμως να μην συνέβησαν τα πράγματα ακριβώς έτσι, και ο καίσαρ Βάρδας να μην φέρθηκε εχθρικά στους δύο αδελφούς, παρά αντιθέτως να τους εισήγαγε σε μια νέα φάση δραστηριότητας. Άλλωστε, εκείνη την εποχή αυτοί δεν ήταν τόσο υψηλά πρόσωπα, ώστε να τους αγγίξουν οι μεταβολές και οι εκκαθαρίσεις. Αντίθετα, αυτή η σιγή και η απομόνωση στην οποία μπήκαν μάλλον δείχνει προετοιμασία για κάτι νέο και υποδηλώνει τις παραμονές κάποιου σπουδαίου γεγονότος. Αυτά τα γεγονότα οπωσδήποτε

συνέπεσαν χρονικά με την απόφαση του Μεθοδίου να γίνει μοναχός. Τώρα είχε έρθει η στιγμή να συμπράξει και ο νεότερος αδελφός στα σχέδια της αυτοκρατορίας τα οποία θα εξυπηρετούσαν τελικά και οι δύο. Στον σλαβικό *Βίο Μεθοδίου* η μεταβολή αυτή παρουσιάζεται ως εξής: «Αφού συμπλήρωσε σ' αυτή την κομητεία πολλά χρόνια και είδε σ' αυτή τη ζωή πολλές ταραχές ακαταστασίας, μετέτρεψε την επιθυμία του γήινου σκότους σε ουράνιους λογισμούς. Γιατί δεν ήθελε την τίμια ψυχή του να τη διαταράξει με αυτά που δεν μένουν στους αιώνες. Βρήκε λοιπόν την ευκαιρία, παραιτήθηκε από την κομητεία και πήγε στον Όλυμπο, όπου ζουν άγιοι πατέρες, και αφού εκάρη μοναχός, ενδύθηκε το μελανό σχήμα. Και υποτασσόταν με υπακοή, και εκπλήρωνε όλο τον μοναχικό κανόνα, επιδιόταν δε και σε συγγραφές». Ανάλογη είναι και η πληροφορία από τον «Βίο Κυρίλλου»: «Και πήγε στον αδελφό του Μεθόδιο, στον Όλυμπο, και άρχισε να ζει και να προσεύχεται αδιάκοπα στον Θεό, ασχολούμενος μόνο με βιβλία». Αντίθετα λοιπόν με τον Μεθόδιο, ο Κύριλλος δεν έγινε μοναχός — αυτό το έκανε μόλις λίγο πριν τον θάνατό του —, παρά απλώς ζούσε τη μοναστηριακή ζωή και συγχρόνως, όπως ο αδελφός του, είχε για απασχόληση τα βιβλία.

Η μετάβαση και των δύο αδελφών στον Όλυμπο της Βιθυνίας και η ενασχόλησή τους με τα βιβλία — πράγμα που ιδιαίτερα τονίζουν και οι δύο βιογράφοι τους — μας εισάγουν σε μια λίγο αινιγματώδη, οπωσδήποτε όμως νέα και πολύ ενδιαφέρουσα φάση της ζωής τους. Ο Όλυπος, που βρίσκεται στην ενδοχώρα της Μικράς Ασίας, και είχε γύρω του αξιόλογες πόλεις, όπως η Κύζικος, η Μιλητούπολις, η Απολλωνία, η Καισάρεια και πιο κοντά η Προύσα, υπήρξε μεγάλο και φημισμένο μοναστικό κέντρο. Ήδη από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια εμφανίζεται εδώ ο ερημικός και μοναστηριακός βίος, ο οποίος φτάνει στην ακμή του τον 8ο αιώνα, όταν πληθαίνουν όχι μόνο τα μοναστικά του ιδρύματα παρά και ο αριθμός των διαπρεπών και όσιων μοναχών. Τα ονόματα των τελευταίων αυτών δεν έμειναν άγνωστα, όμως ο βίος και τα ενάρετα έργα τους πέρασαν μέσα στα συναξάρια, που αποτελούν πο-

λύτιμη πηγή για τη μελέτη του μοναχικού βίου της περιοχής. Ιδιαίτερα ξακουστός και σπουδαίος υπήρξε ο Άγιος Ιωαννίκιος ο Μέγας (754-846), του οποίου μαθητές ασφαλώς θα γνώρισαν ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος όταν ήρθαν στον Όλυμπο. Από τα μοναστήρια πολύ αξιόλογη ήταν η Μονή Αγαύρου, η οποία είχε υπό τον έλεγχό της έναν αριθμό εξαρτημένων μοναστηρίων. Το σύνολο των μοναστηρίων και ερημητηρίων του Ολύμπου αποτελούσαν έναν αντίποδα της μεγάλης και φημισμένης Μονής του Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία άκμαζε ο αυστηρά οργανωμένος κοινοβιακός βίος και η καλλιέργεια των γραμμάτων, ενώ το βιθυνικό όρος κινούνταν σ' ένα πιο ευρύ κλίμα ασκητισμού και ανεξαρτησίας συγχρόνως.

Ο μικρασιατικός Όλυμπος — χριστιανικός αυτός, σε αντίθεση με τον ομώνυμό του μακεδονικό ειδωλολατρικό — βρισκόταν μέσα στο θέμα του Οψικίου. Το όνομα του θέματος προήλθε από τη λατινική λέξη *obsequium*, που σήμαινε ιδιαίτερο, εκλεκτό και προστατευτικό σώμα, το οποίο συνόδευε τον αυτοκράτορα στις εκστρατείες του, και μάλιστα προπορευόταν. Ως τα τέλη του 7ου αιώνα, η περιοχή της Βιθυνίας ονομαζόταν «ή Βιθυνῶν ἐπαρχία», ενώ από τον 8ο λέγεται πια «θέμα» Οψικίου. Επικεφαλής του θέματος αυτού δεν ήταν στρατηγός, όπως συνήθως, παρά ο «πατρίκιος καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου». Μέσα στον 7ο και 8ο αιώνα το θέμα αυτό γνώρισε κάποιες μεταβολές, οι οποίες δεν ήταν χωρίς σημασία. Στα χρόνια 688-689 ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ο Β΄ εκστράτευσε μέσα στις περιοχές που είχαν Σλάβους και Βουλγάρους, φτάνοντας ως τη Θεσσαλονίκη και αιχμαλωτίζοντας μεγάλο αριθμό Σλάβων, ενώ άλλοι από αυτούς τον ακολούθησαν αυτοβούλως. Όλο αυτό το σλαβικό πλήθος το πέρασε ο Ιουστινιανός μέσω Αβύδου στα μέρη του Οψικίου. Μέσα στον ίδιο χρόνο, από τα σλαβικά αυτά στίφη διάλεξε ο αυτοκράτορας τριάντα χιλιάδες στρατιώτες, τους οποίους, αφού τους όπλισε, τους ονόμασε «λαὸν περιούσιον» και τους έθεσε υπό τις διαταγές ενός στρατηγού, του Νέβουλου. Για να επιλέξει από αυτούς τριάντα χιλιάδες στρατιώτες, σημαίνει ότι ο σλαβικός πληθυσμός που μεταφέρθηκε στο Οψίκιο ήταν πάρα πολύ μεγαλύτερος.

Η μεταφορά αυτή Σλάβων στη Μικρά Ασία δεν ήταν η πρώτη. Νωρίτερα, το 665, ο αυτοκράτορας Κώνστας ο Β΄ είχε μεταφέρει εκεί ένα σώμα από πέντε χιλιάδες Σλάβους. Τον αυτοκράτορα Κώνστα τον μιμήθηκε και ο Ιουστινιανός ο Β΄ ο οποίος τώρα χρησιμοποίησε τους Σλάβους στην εκστρατεία του εναντίον των Αράβων, όμως δοκίμασε από αυτούς μεγάλη απογοήτευση. Ο ηγέτης των Αράβων εξαγόρασε τον Νέβουλο, ο οποίος και αυτομόλησε προς τον εχθρό με είκοσι χιλιάδες Σλάβους στρατιώτες. Ο Ιουστινιανός εκδικήθηκε σκοτώνοντας τα γυναικόπαιδά τους, που βρισκόνταν κοντά στον κόλπο της Νικομήδειας. Η σφαγή αυτή δεν περιλάμβανε βέβαια όλους τους Σλάβους της Μικράς Ασίας. Επιβίωσαν πάρα πολλοί από αυτούς, οι οποίοι ρίζωσαν και υπήρχαν εκεί ως τα χρόνια που ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος ήρθαν στον Όλυμπο. Μια βυζαντινή σφραγίδα του έτους 694 ή 695 μιλάει για κάποιον άρχοντα «τῶν ἀνδραπόδων τῶν Σκλαβῶν τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας». Τον επόμενο αιώνα, το έτος 762, ένα πλήθος από διακόσιες οχτώ χιλιάδες Σλάβους εγκατέλειψαν τη Βουλγαρία και ήρθαν οικειοθελώς να εγκατασταθούν στη Βιθυνία, στην περιοχή του ποταμού Αρτάνα, δυτικά του Σαγγάριου. Έτσι, ο σλαβικός πληθυσμός που προϋπήρχε στην περιοχή ενισχύεται ακόμη περισσότερο και απλώνεται τώρα από την ανατολική ως τη δυτική Βιθυνία.

Η παρουσία αυτών των εκατοντάδων χιλιάδων Σλάβων, οι οποίοι ασφαλώς θα αυξήθηκαν ως την εποχή που οι Θεσσαλονικείς αδελφοί ήρθαν στον Όλυμπο, μας δημιουργεί αναπόφευκτα το ερώτημα: Όταν τόσοι όσοι άντρες ασκούσαν και δίδασκαν σ' ολόκληρη εκείνη την περιοχή, ήταν δυνατό τα πλήθη αυτά των Σλάβων να έμειναν έξω από την επιρροή τους; Υπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες που δείχνουν ότι, τον επόμενο αιώνα, Σλάβοι από αυτούς που είχαν εγκατασταθεί προσωρινά στα περίχωρα της Ιερισσού, ή κάπου στα πλησιόχωρα, μόνασαν στο Άγιον Όρος, και αυτό είναι κάτι που ενισχύει την πεποίθηση ότι το ίδιο είχε περισσότερες πιθανότητες να συμβεί στη Βιθυνία. Το λογικότερο είναι να δεχτούμε ότι πραγματικά,

ανάμεσα στους μοναχούς που εγκαταβίωσαν στα μοναστήρια της Βιθυνίας, θα υπήρχαν Σλάβοι. Άλλωστε δεν αποκλείεται σλαβικό αίμα να είχε και αυτός ακόμη ο Άγιος Ιωαννίκιος ο Μέγας, ο οποίος, πριν γίνει μοναχός, είχε διαπρέψει ως Βυζαντινός στρατηγός, και μάλιστα στον πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων.

Πολλά περισσότερα ερωτηματικά δημιουργεί η παρουσία του Μεθοδίου στη Βιθυνία. Αυτός, που είχε διατελέσει ο διοικητής κάποιας αρχοντίας που περιλάμβανε Σλάβους, γιατί άραγε μετά την παραίτησή του από τη θέση εκείνη ήρθε εδώ και δεν προτίμησε κάποιο από τα φημισμένα μοναστήρια της περιοχής Θεσσαλονίκης ή της Κωνσταντινουπόλεως; Μήπως η περιοχή που διοικούσε ο Μεθόδιος ήταν ακριβώς εδώ στη Βιθυνία και γι' αυτό αυτός με την αλλαγή ιδιότητας δεν άλλαξε και περιοχή, παρά έμεινε στην ίδια; Υπάρχουν κάποια δεδομένα που μας οδηγούν σε μια τέτοια εκδοχή. Ενώ στη Μακεδονία οι Σλάβοι αποτελούν μάζες που δεν έχουν καμία ιδιαίτερη οργάνωση, αντίθετα στη Βιθυνία υπάρχει οργανωμένος στρατός από Σλάβους υπό βυζαντινή διοίκηση, πράγμα που αυξάνει τις πιθανότητες να υπηρετούσε εδώ ο Μεθόδιος ως κόμης του Οψικίου. Και κάτι ακόμη, που μπορεί να ενισχύσει το ενδεχόμενο αυτό, είναι ότι το 821 ο «τουρμάχης τῶν φεδεράτων» στη Μικρά Ασία, Θωμάς ο Σλάβος, επαναστάτησε εναντίον του Βυζαντινού αυτοκράτορα και ξεσήκωσε τα πλήθη των διάφορων φυλών και, φυσικά, ανάμεσά τους και τους Σλάβους. Αυτή η αναταραχή, η οποία ήταν περισσότερο κοινωνική παρά εθνική, κράτησε δύο ολόκληρα χρόνια και τάραξε πολύ την αυτοκρατορία, η οποία χρειάστηκε τη βοήθεια των Βουλγάρων για να την κατασιγάσει. Ο συνεχιστής του Βυζαντινού χρονογράφου Θεοφάνη, αναφερόμενος στο γεγονός αυτό, θυμάται με περιφρόνηση την καταγωγή του Θωμά, λέγοντας ότι προερχόταν «από άσημους γονείς και φτωχούς, άλλωστε σλαβογενείς, απ' αυτούς που πολλές φορές είχαν ανακατευτεί στην Ανατολή». Και αλλού τον αποκαλεί «βάρβαρο στο γένος». Το προηγούμενο του Νέβουλου, που αυτομόλησε στους Άραβες, αύξανε τώρα τη δυσπιστία προς

τους Σλάβους αξιωματούχους. Ο Μεθόδιος, που ήταν ο έμπιστος, και με απόλυτα ελεγμένη εθνική καταγωγή, άνθρωπος της αυτοκρατορίας, μπορούσε να αποτελεί εχέγγυο για μια τέτοια θέση. Άλλα δεδομένα, που θα μπορούσαν να ενισχύσουν μια τέτοια άποψη, θα αναφερθούν στη συνέχεια. Εκείνο που κρατούμε προς το παρόν στη μνήμη είναι η διάχυτη παρουσία των σλαβικών πληθυσμών στη Μικρά Ασία, και μάλιστα στη Βιθυνία, και το ότι οι δύο Θεσσαλονικείς αδελφοί, απομονωμένοι στον Όλυμπο, ο οποίος περιτοιχιζόταν από Σλάβους, είχαν για απασχόλησή τους τα βιβλία.